

1974 yılı öncesinde Kıbrıs'ta turizm sektörü..

MEHMET KIRAL

1974 öncesi Kıbrıs turizmini inceleyen 1960-1973 döneminin değerlendirilmesi doğru olacaktır. Çünkü 1960 öncesi İngiliz Müstemleke döneminde etkin bir turizm hareketinin var olduğu söylenemez. Kıbrıs adasında turizm hareketinin başlangıcının da 1960 yılı olarak alınması doğru olacaktır.

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, her dönemde olduğu gibi bu dönemde de müstesna imkânlara sahiptir. Adanın 805 km'lik sahili şeridi ve devamlı değişiklik arzeden bir manzarası vardır. İklim şartları turizm açısından çok elverişlidir. Yıl boyunca ortalama 340 günü güneşli olan adada, aralık ayı ortalama minimum ısı 9°C, ağustos ayının ortalama en yüksek ısı ise 35°C'dir. Deniz suyu sıcaklığı ocak ayında ortalama 15°C, ağustosta ise 28°C'dir. Yıllık yağış miktarı bölgeden bölgeye değişmesine rağmen ortalama 49 cm'dir.

Adanın nüfusunun 1972'de 660 bin olacağı tahmin edilmişti. 1960 nüfus sayımında 573, 566 kişilik ada nüfusunun 441,656'sı Rum, 104,942'si Türk ve 26,968'i de azınlıklar olarak belirlenmişti.

1. Turizm adanın en hızlı gelişen sektörüydü

Turizm dış faktörlere karşı son derece hassas bir sektör olmasına rağmen, ne adanın siyasî kaderinin henüz tayin edilmiş olması, ne de Ortadoğu'ya yakınlığı bu sektörün Kıbrıs ekonomisi içinde en hızlı gelişen sektörlerden biri olmasını engellememiştir. 1961-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde turist girişlerinde %25.6'lık bir yıllık artış öngörüldüğü halde, gerçekleşen miktarın %27 olması bunun bir

delilidir. Aynı dönemde, planlanan turizm gelirleri yıllık artış ortalama %26.3 olduğu halde, gerçekleşme %30.3 oranında olmuştur. Tablo 1'de adanın bağımsızlığını ilân ettikten sonraki ilk yıl olan 1961'den itibaren adaya gelen yabancı sayıları ve bunlardan sağlanan gelirler görülmektedir.

1972'de turizm gelirleri görünmez kalemlerin %22'sinin üstünde gerçekleşmiştir ve bu miktar yerli ihracat gelirlerinin %42.5'ine eşittir. Aynı yılın perakende fiyatları ile hesap edilen toplam yerli üretimin %6.7'sine tekabül etmiştir. Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi, 1971'e kadar adanın ihracat kalemleri içinde ikinci sırayı alan madenler oluyordu. Bu tarihten itibaren turizm, madenleri de aşarak ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Kıbrıs, 1960'lardan itibaren genellikle Avrupa'dan gelen turistlere yönelik bir tatil beldesi özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Tablo 3'den de görüleceği gibi seyahat amacı "tatil" olan turistler toplam turist girişlerinin hemen hemen %90'dan fazlasını oluşturmaktadır. İkincisi sırayı iş maksadı ile adaya gelen turistler almaktadırlar. Tablodan izleneceği üzere toplam turist girişlerinde 1964 yılında 1963'e oranla %81 oranında bir azalma vardır. Bu azalmanın nedeni 1963 Aralık ayındaki iki toplum arasındaki savaştan kaynaklanmaktadır. Yine 1974 Barış Harekâtından hemen sonra 1975 yılı rakamları da 1973'e oranla %82'lik bir azalma göstermektedir.

Rum-Yunan ikilisinin, ada üzerindeki bütün olumsuz hırçın tutumlarına rağmen turizm büyük bir süratle ilerlemeye ve yayılmaya devam etmiştir. Nitekim rakamlardan da görüleceği gibi 1960 ile 1973 yılları arasındaki dönemde adayı ziyaret eden turist sayısı 10 kat artmıştır.

ABSTRACT

THE TOURISM SECTOR IN CYPRUS BEFORE 1974.

This article examines the tourism in Cyprus before 1974. The analysis concentrates on the tourism activities from 1960 to 1973. The author states that in this period tourism sector gained in importance as well as they agricultural and industrial sectors which aimed to restructure the nature of the economy. The number of beds available for tourists was reached to 4000 in 1961, and the continued to increase to the total number of 11000 in 1973. Also, the author analyzed the tourist arrivals according to their source country and the level of tourism revenues and their proportion to export revenues.

Mehmet Kiral, East Mediterranean University, School of Tourism and Hotel Management, Gazimagusa, Turkish Republic of North Cyprus.

Mehmet Kiral: Lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Makina Mühendisliği Bölümü (1973); yüksek lisans, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (1995); Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi.

2. Otelcilikte hızlı gelişim

Kıbrıs'ın bu dönemlerdeki yatak kapasitesi incelenecek olursa 1960'ta 3806 olan toplam kapasitesinin 1966'da 5437'ye, 1973'te ise 1966'ya oranla %283 artış göstererek 10796 yatağa yükseldiği görülecektir. (Tablo 4)

Otel ve diğer turizm tesislerinin yoğunlaştığı şehir, adanın başlıca tatil bölgesi olan Magosa'dır. Adanın toplam yatak kapasitesinin %50'den fazlası bu şehirde toplanmıştır. Sahip olunan yatak kapasitesi açısından Lefkoşe'nin bir özelliği de adanın iş merkezi durumunda oluşudur. Tamamen bir tatil bölgesi olan Gime süratle gelişmekte ve adanın ikinci büyük dinlenme merkezi olma yolundadır.

Kıbrıs Hükümeti'nin Gime üzerindeki politikası da bu gidişi teşvik edici mahiyettedir.

Kıbrıs'taki oteller genellikle 100-300 yatak kapasitesi küçük veya orta büyüklükte olmakla beraber, 70'li yılların başında büyük kapasiteli tesislerin kurulmasına önem verildiği görülmektedir. Nitekim herbiri, 1000 yataklı iki büyük kompleks 1972 sonlarında işletmeye açılmış olacaktır. Adadaki otellerin kaliteleri yıldız sayılarıyla ifade edilmekte olup, çoğu oteller üç veya dört yıldızlıdır.

Güney Kıbrıs'ın 1974 yılında, hemen Barış Harekâtı sonrası ise yatak kapasitelerinin 10796'dan 3880'e düştüğü görülmektedir. Turizmin ada ekonomisi ve sosyo-politik dış temaslar açısından öneminin bilincinde olan Rum Toplumunu, dünya devletlerinden almış oldukları madî ve manevî destekle 3880 olan yatak sayılarını 1994 yılında 75000'lere çıkarmayı başaracaklardı. Yatak kapasitelerindeki bu astronomik artış, dünya üzerindeki birçok tanınmış turizm ülkesindeki yatak artışını oran olarak geride bırakacak düzeydedir.

Haliyle, bu kapasite artışına paralel olarak, yıllık turizm gelirleri de büyük

artışlar göstermiştir. Nitekim 1961 yılında 16 milyon Kıbrıs Lirası olan yıllık turizm geliri (1 Kıbrıs Lirası ~ = 2. U. \$) 1973 yılında 74.4 milyon Kıbrıs Lirasına, 1986 yılında 250 milyon Kıbrıs Lirasına (497 milyon U.S. Dolar) ve 1990 yılında ise 625 milyon Kıbrıs Lirasına yani yaklaşık bir milyar 258 milyon U.S.Dolara yükselmiştir. (Bak. Tablo 6)

3. Ada turizminde İngiltere'nin yeri

Kıbrıs'a akan turist trafiğine uzun yıllar İngiliz ziyaretçiler hakim olmuştur. 1960'dan sonraki ilk on yıl içinde adanın turizm ürünü müşterilerinin, adeta, sadece İngilizlerden meydana geldiği söylenebilir. İngiltere'nin Kıbrıs'a turist gönderen başlıca ülke olmasının çeşitli tarihî, etnik ve ekonomik nedenleri vardır. 1960'a kadar Kıbrıs bir İngiliz kolonisi idi. Bu tarihte

Kıbrıs, 1960'lardan itibaren genellikle Avrupa'dan gelen turistlere yönelik bir tatil beldesi olma özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Tablo 3'den de görüleceği üzere seyahat amacı "tatil" olan turistler toplam turist girişlerinin % 90'dan fazlasını oluşturmaktadır.

TABLE 1 : KIBRIS'A 1961-1973 YILLARI ARASINDA TURİST GİRİŞLERİ VE TURİZM GELİRLERİ

Yıl	Turist Girişleri(a)	Değişme yüzdesi	Turizm Gel. Milyon (b)	Değişme yüzdesi
1961	40,140	56,2	2.8(1)	21.2
1962	50,177	25.1	3.55	19.6
1963	74,619	48.5	4.3	28.3
1964	16,084	78.4	1.0	-76.7
1965	33,346	106.7	2.2	118.0
1966	54,114	62.7	3.6	65.1
1967	68,397	26.3	4.3	19.4
1968	88,492	29.0	5.8	34.9
1969	188,006	33.3	7.8	34.5
1970	126,580	7.2	8.1	3.8
1971	178,598	41.0	13.6	66.7
1972	228,309	27.8	18.7	39.7
1973	264,200	16.0	—	—

(a) Girişlerde excursionists (günübirlikçiler) trafiği dahil edilmemiştir. (b) Turizm gelirlerinde excursionists trafiği dahil edilmemiştir. Kıbrıs Lirası Kl şeklinde gösterilmiştir. 1 Kl = 1.25 U.K. STG, 1 Kl = 2.00 U.S. \$
KAYNAK : Kıbrıs Merkez Bankası, Kıbrıs Turizm Teşkilatı.

TABLO 2 : 1969 - 1972 YILLARI ARASINDA KIBRIS'TA TURİZM GELİRLERİNİN İHRACAT GELİRLERİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

İhracat Gelirleri	1970	1970	1972	1972
Zirai Ürünler	19,227	19,486	24,102	26,181
Sanayi Mamülleri	5,278	6,250	8,248	9,763
Madenler	11,952	13,974	9,417	8,564
Turizm	7,800	8,100	13,600	18,700

KAYNAK : Kıbrıs Merkez Bankası; İstatistik ve Araştırma Şubesi
Not: 1 KL = 1.25 U.K. STG. - 2.0 U.S. S

bağımsızlığına kavuştuktan sonra İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth)'nin bir üyesi haline gelmiş ve sterlin bölgesine katılmıştır. Ayrıca İngiltere ve Kıbrıs'ta yaşayan aynı etnik grupların bulunması ve adadaki İngiliz üslerinde görevli askerî ve sivil personelin varlığı turist trafiğinin bir diğer nedenidir.

TABLO 3 : YILLARA GÖRE KIBRIS'A GELEN TURİSTLERİN SEYAHAT AMAÇLARI (1960 - 1975)

Yıllar	Tatil	İş	Eğitim	Diğer	TOPLAM
1960	16821	7172	244	17	24254
1961	22139	15654	309	294	38396
1962	39129	8391	281	254	48055
1963	62443	7242	317	368	70373
1964	8998	3734	261	314	13307
1965	24346	5112	242	277	29977
1966	45804	5250	4	81	51139
1969	104289	13412	177	128	118006
1970	115876	10481	117	106	126850
1971	165854	12574	152	18	178598
1972	216778	10809	182	540	228309
1973	252342	11385	269	70	264006
1974	134253	12069	2	4154	15078

KAYNAK : Kıbrıs Merkez Bankası; İstatistik ve Araştırma Şubesi

1966'da İngiliz hükümeti dış seyahatlerle ilgili birtakım sınırlamalar getirmiştir. Ada bir sterlin bölgesi olması sebebi ile bu tarihten itibaren İngiliz halkı için bir turizm yöresi haline gelmiştir.

Adanın turizm konusundaki temel amaçlarından biri turist akımında çeşitliliği sağlamaktır. Bu politika 1970'lerde sonuçlarını göstermeye başlamıştır. 1967'de İngiltere'den adaya gelenlerin toplam turist sayısı içindeki payı %52.5 iken, 1972'de %43'e düşmüştür. Adaya yönelik turist trafiğindeki bu çeşitliliğin başlıca nedeni, Almanya ve İsveç gibi, iki önemli pazarın kazanılmasıdır. Tablo 7'ün tetkikinden anlaşılacağı gibi adaya gelen ziyaretçilerin ülkelerine göre dağılımında İngiltere birinci sırada, B.Almanya ikinci ve İsveç de üçüncü sırada yer almaktadır.

4. Kıbrıs Batı Avrupa için güneşli bir tatil yöresidir

Kıbrıs'a turist akımının gelecekteki gelişme seyri yukarıdaki tablodan da anlaşılmaktadır. Ada kuzeybatı Avrupa'daki başlıca pazarları için güneşli bir tatil yöresi olarak giderek önem kazanmaktadır. A.B.D.'den gelen turistlerin Ortadoğu ülkelerinde kalış süreleri çok kısa süreli olmaktadır. Bu kadarıyla bile ada turizmüne olumlu katkıları inkâr edilemezse de, bu konuda, en azından kısa sürede, önemli bir gelişme beklenmemektedir. Kıbrıs'ın Ortadoğu ülkeleri içinde farklı karakterde geniş bir turizm pazarı potansiyeli vardır. Bu ülkelerin ziyaretçileri daha ziyade alışveriş yapmak ve adanın dağ ikliminden yararlanmak için gelmektedir. 1970'lerde Ortadoğu'daki siyasi olaylar Kıbrıs'ın bu bölgedeki büyük potansiyelden yararlanmasını engellemiştir.

5. Ada için mevsim problemi önemini yitirmiştir

Kıbrıs'ta "turizm mevsimi" Mart ayı ortalarında Aralık sonuna kadar uzamaktadır. Batılı ziyaretçiler için ayrı bir

önemi olan Noel'in Aralık ayı sonlarına rastlaması, adada turizm mevsiminin yılbaşına kadar uzamasının bir başka nedendir. Fakat turist trafiğinin esas yoğun olduğu aylar Haziran, Temmuz, Ağustos devresidir. Bu yüzden, 1967-1971 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın turizmle ilgili başlıca hedeflerinden biri, turist yoğunluğunu on aylık devre içine dengeli bir şekilde yaymak olmuştur. Bu işlemin özü itibarıyla uzun vadeli bir politikayı gerektirmesi, Üçüncü Beş Yıllık Plan'da da konu üzerinde önemle durulmasını sağlamıştır.

Turist yoğunluğunu Mart-Aralık arasındaki on aylık devreye dengeli şekilde dağıtma gayretlerinde oldukça başarı sağlandığı görülmektedir. Örneğin, 1970'de yıllık toplam ziyaretçilerin % 30.4'ü Temmuz-Ağustos devresinde gelmiş iken, 1972'de aynı devreye düşen yabancı turist daha dengeli bir dağılım gösteren B. Almanya ve İsveçli ziyaretçi sayılarındaki artışın sonucudur. Son birkaç yıl içinde adaya gelen turistlerin mevsim dağılımındaki değişim ile ilgili hususlar tablo 8'de görülmektedir.

"Mevsimlik" problemindeki düzelme, büyük ölçüde, izlenen pazarlama politikasının bir sonucudur. İngiliz turistlerden oluştuğu İsveç ve Alman pazarlarına açılmada gösterilen başarı, Kıbrıs'a olan turizm talebinin aylık dengeli dağılımında etkili olmuştur. Alman ve İsveç pazarlarındaki büyük potansiyelin ilerideki yıllarda adanın mevsimsel problemini giderici önde daha da etkili olduğu görülecektir. Tablo 9'da sözkonusu üç ülkeden 1971-1972 yıllarında Kıbrıs'a gelen turist sayılarındaki aylık değişimler görülmektedir.

Yukarıdaki tablodan bir yıl boyunca İngiliz turistlerin 1971'de %32.6'sının, 1972'de de %32.5'inin Temmuz-Ağustos devresinde geldikleri görülmektedir. 1971'de Almanya'dan gelenlerin %23.2'si, 1972'de ise %15'i bu iki aylık devreye

TABLO 4 : KIBRIS'TAKİ YATAK SAYISININ YILLARA GÖRE DEĞİŞİMİ

Bölgeler	1960		1966		1973	
	Yatak S.	%	Yatak S.	%	Yatak S.	%
Lefkoşe	993	26.1	1398	25.7	1735	16.1
Limasol	200	5.2	534	9.8	1212	11.2
Larnaka	44	1.2	71	1.3	283	2.6
Mağusa	457	12.0	824	15.2	4859	45.0
Girne	292	7.7	514	9.5	1369	12.7
Baf	116	3.0	122	2.2	280	2.6
Dağ	1704	44.8	1974	36.3	1058	9.8
TOPLAM	3806	110.0	5437	100.0	10796	100.

düşmektedir. 1972 Olimpiyatlarının Münih'te yapılmış olması %23.2'den %15'e gerilemenin bir nedeni sayılabilir. Diğer taraftan, İsveç'ten gelen turistlerin aynı devreye düşen yüzdeleri 1971 için %18.6, 1972 için ise %16.5 olmuştur.

8. Ziyaretçilerin adada ortalama kalış süresi

İstatistik ve Araştırma Departmanı'nınca 1972'de yapılan ziyaretçi araştırmasında, adaya gelenlerin %75.2'sinin tatil yapmak, %11'inin iş takibi, %9.4'ünün arkadaş ve akraba ziyareti ve %4.4'ünün de diğer amaçlarla geldiği anlaşılmıştır.

Aynı araştırmaya göre, 1972'de gelenlerin ortalama kalış süreleri 12.8 gündür. Bu ortalama sürenin geniş amaçlarına göre dökümü ise şöyledir: Ortalama kalış süresi tatil yapmak için gelenlerde 12.6 gün, arkadaş ve akraba ziyareti için gelenlerde 22.6 gün, iş münasebeti ile gelenlerde ise 7 gün olmuştur. İngiltere, Almanya ve İsveç pazarlarından gelen yabancıların diğer yabancı turistlere göre daha uzun süre kaldıkları görülmektedir. Bu üç ülke turistlerinin kalış sürelerine göre kendi aralarındaki sıralamada Almanya başta gelmekte, İngiltere ikinci, İsveç ise üçüncü sırada bulunmaktadır.

Rum-Yunan ikilisinin, ada üzerindeki olumsuz bütün olumsuz hırçım tutumlarına rağmen, turizm sektörü büyük bir süratle ilerlemeye ve genişlemeye devam etmiştir.

Sözkonusu araştırmaya göre, 1972'de Alman turistlerin ortalama kalış süresi 14.9 gün, İngilizlerin 14.9 gün, İngilizlerin 14.8 gün, İsveçlilerin ise 11.5 gün olmuştur.

7. Ziyaretçilerin otelde konaklama oranı

1972'de toplam ziyaretçilerin yarıya yakın kısmı Mağusa'da kalmıştır. Bu durum, bu dönemde Mağusa'nın adanın birinci tatil şehri olduğunu göstermektedir. Lefkoşa ve Gime ziyaretçilerin %19'unu misafir etmişti. Araştırmada ayrıca, toplam ziyaretçilerin %80'inin ortalama 11 gün süre ile otellerde kaldığı tespit edilmiştir. Ziyaretçilerin %11.5'i arkadaş ve akrabaları ile, %7.8'i ise kat veya villa kiralamak suretiyle kalmıştır. Araştırmada konaklama türlerini tam olarak kapsayacak terimlere yer verilmediğinden, konaklama türleri ile ilgili kesin sonuçlar elde edilememiştir. Kıbrıs'ta otel dışı konaklama tesisleri o dönemlerde gelişmeye başlamıştır. Bunların başında, resmi sınırlardırılmaya tabi olmayan servisli veya müşterinin kendi hizmetlerini kendisinin gördüğü katlar veya apartmanlar gelmektedir. Adadaki otel dışı konaklama tesisleri ile ilgili tam ve kesin bilgiler yoktur. Araştırmada uzmanlar, piyasanın bu kesimi ile ilgili payın çok düşük olduğu varsayımından hareket etmişlerdir.

8. Ziyaretçilerin günlük ortalama harcama miktarı

Çeşitli ziyaretçi gruplarının ortalama kalış süreleri, aynı zamanda, bunların harcama şekillerini de ortaya çıkarmaktadır. 1972'deki bir araştırma, ziyaretçi başına ortalama harcama miktarının K.L. 82 olduğunu göstermiştir. Fert başına en fazla harcamada bulunanlar Alman ziyaretçilerdir. Fert başına toplam harcama Almanlar için K.L. 106, İngilizler için K.L. 90, İsveçliler için de K.L. 75'dir. Harcama şekilleri konaklama türüne göre de farklılık göstermektedir. Otellerde konaklayan zi-

yaretçilerin günlük ortalama harcamaları K.L. 7.6, kat veya villakiralayanların K.L. 5.4, arkadaş ve akrabaları ile kalanların ise K.L. 3.2 olarak tespit edilmiştir.

9. Kapasite fazlalığına doğru

1972-1976 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, toplam yatak kapasitesinde mahzurlu bir gelişme öngörülmüştür. 1976 yılında 444 bin ziyaretçinin geleceği tahmin edilerek, 26700 yatak kapasitesine ihtiyaç duyulacağı hesap edilmiştir. Bu projeksiyonda, resmi planlamanın sadece otel türü konaklama kapasitelerini dikkate aldığı, diğer tamamlayıcı türleri ihmal ettiği anlaşılmaktadır. Daha önce belirtilen 2 bin yatak kapasiteli turistik katların İngiltere, Almanya ve İsveç'ten gelen turistlerce talep edilmekte olduğu ve bu talebin sözkonusu ülkelerde sağlanacak yeni akımlarca daha da artacağı kabul edilmektedir. Bu nedenle, beklenen turist trafiği 444 bin civarında gerçekleşse bile, 1976'da otel konusunda önemli bir atıl kapasite doğacağı görülmektedir. Bu durum, 1972'deki araştırma sonuçlarında tespit edilen ortalama kalış süresi ve otelde konaklama oranlarının düşmesi halinde daha mahzurlu bir görünüm alacaktır.

10. Otel yatırımlarında teşvik

Kıbrıs Hükümeti, turizm planlaması çerçevesi içinde yerli ve yabancı muhtemel yatırımcılara kolaylıklar göstermekte ve bunları teşvik etmekteydi. Bunlar esas olarak, devletin uzun vadeli ve düşük faizle verdiği kredilerdi. Diğer taraftan, Kıbrıs Kalkınma Bankası da otel ve diğer turizm yatırımları konusunda kredi veren bir kuruluştur. Söz konusu muhtemel yatırımcılara devletçe gösterilen en önemli kolaylık hazine arazisinin kiralanmasıdır. Bu kiralamalar, turizmde öncelikli yörelerde 99 yıla kadar olabilmektedir. Ayrıca oteller için gerekli araç-gereç ve mobilyanın gümrüksüz ithaline de izin ve-

1974 yılından önce, otel ve diğer turizm tesislerinin yoğunlaştığı şehir, adanın başlıca tatil bölgesi olan Mağusa'dır. Adana toplam yatak kapasitesinin % 50'den fazlası bu şehirde toplanmıştır.

ilmektedir. Nihayet, yabancı otel personelinin Kıbrıs'ta çalışmasına izin verilmesi sözkonusu kolaylıkların bir diğeridir.

11. Vasıflı personel açığı

Kıbrıs turizm sanayiinin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri vasıflı otel personeli açığıdır. Bu problem, 70'li yıllarda artan yatak kapasitesine paralel olarak, daha da ciddi bir hale gelmiştir. Faal nüfus içindeki işsizlik oranı 1971'de %1.1 iken, 1972'de %1'in de altına düşmüştür. Adada otelcilik eğitimi yapan dört kuruluş bulunmaktaydı. Bunlardan biri, 1969'da Lefkoşa'da Kıbrıs Hükümeti ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programınca kurulan Otelcilik ve Yiyecek Yönetimi Enstitüsü, diğer üçü de devletin mesleki otelcilik okullarıydı. Bunların dışında özel mesleki otelcilik okulları da vardı. Bu okulların varlığı vasıflı personel açığı bulunduğunun bir delili olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan, bu özel otelcilik okulları üzerinde devlet kontrolü olmamasından ötürü, standartın düşük olduğu söylenmektedir. Bir ülkede otel kapasitesi yoğunluğu yüksek standartlarda ise, yeterli vasıflı işgücü arzının hayati önem taşıyacağı açıktır. Vasıflı personel ve kaliteli servis, turizm ürünü için ana unsurlar olan, doğal ve kültürel özellikler kadar önemlidir.

12. Vasıflı personel açığı

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, 1976'ya kadar Kıbrıs otelcilik sanayii için gerekli insan gücü ihtiyaçlarının 6700 kişilik ek personelle giderilebileceği belirtilmiştir. Halbuki, 1976 yılına kadar resmî ve özel otelcilik okullarının sadece 1527 kişiyi eğitebileceği görülmekteydi.. Geriye 5 bin küsur eleman açığı kalmaktaydı. İşbaşında eğitim yöntemi ile bu kadar kişinin eğitilmesinin imkânsızlığı da ortadadır. Bu şartlarda, planlanan otel kapasitesine ulaşılması halinde, kritik bir

durumda olan vasıflı personel yetersizliği daha olumsuz boyutlara ulaşacaktır. Bu sayıca az personelin yönetiminin güçlüğü ve neden olacakları ücret şişkinlikleri gibi, personel açığı probleminin diğer önemli sakıncaları; otellerde hizmet kalitesinin düşmesi, yatırımların daha düşük kaliteli otellere doğru yönelmesi ve self-servis hakim olacağı turistik kat sayılarının artması şeklinde olacaktır. Devlet turistik katlar ve diğer konaklama tesislerinin daha fazla yapılmasını önlemek arzusunda olmasına rağmen, sözkonusu vasıflı personel açığı ve bunun getireceği ücret problemleri nedeniyle, yatırımlarla ilgili herhangi bir önleyici tedbir alamamaktaydı.

İşgücü temini ve eğitimi üretim planlaması içinde özel bir öneme sahiptir. Bu işlemin pazarlama ile ilgili bütün hususlar üzerinde etkili olması, bir turist beldesi olan Kıbrıs açısından daha da önemlidir. Bu sorun ilerideki yıllarda sendikalar, sanayi ve hükümetçe acilen ele alınacak konular arasında olacaktır.

13. Üçüncü beş yıllık planda turizmle ilgili hedefler

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, turist ve günübirlikçi (excursionist) trafiğinin, turizm harcamalarını arttırmayı, ziyaretçilerin ortalama kalış sürelerini uzatmayı, turizm mevsimini on aya çıkararak mevsimlik problemini düzenlemeyi hedef almıştır.

Turist girişlerinde ise, asgari %20'lik bir yıllık artış ve buna paralel olarak gü-

Turizmin ada ekonomisi ve sosyo-politik dış temaslar açısından öneminin bilincinde olan Rum Toplumu, dünya devletlerinden almış oldukları maddi ve manevi destekle 1974'te 3880 olan yatak kapasitesini 1984 yılında 75000'lere çıkarmayı başaracaklardı.

TABLO 6 : KIBRIS CUMHURİYETİ VE GÜNEY KIBRIS'IN TURİZM GELİRLERİ (1961 - 1990)

Yıllar	Turizm Geliri (Milyon Dolar)
1961	32.0
1973	150.0
1986	497.0 (Güney Kıbrıs)
1990	1.258.0 (Güney Kıbrıs)

TABLO 7 : KIBRIS CUMHURİYETİ'NE GELEN YABANCILARIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

Ülkeler	1970		1971		1972	
	Turist	%	Turist	%	Turist	%
İngiltere	60052	47.2	78062	43.7	98136	43.0
Almanya	2864	2.2	10193	5.8	1948 ^a	8.6
İsveç	2870	2.3	5410	3.0	15599	6.8
A.B.D.	10401	8.2	13880	7.8	15177	6.6
Yunanistan	9305	7.3	12327	6.9	12816	4.5
Lübnan	8995	7.1	10708	6.0	10392	4.5
İsrail	3814	3.0	7957	4.4	8322	3.6
Diğerleri	28279	22.7	40061	22.4	48379	21.3
TOPLAM	126580	100.0	178598	100.0	228309	100.0

KAYNAK : İstatistik ve Araştırma Şubesi, Kıbrıs Türk Teşkilatı.

nübirlikçilerde de %8'lik bir artış öngörülmüştür. Aynı devrede, turizmden beklenen yıllık gayri safi gelir artışı %25.2 olarak hesap edilmiştir. Turist girişleri ve turizmden sağlanacak gelirlerle ilgili hedefler tablo 10'da gösterilmiştir.

Planda öngörülen hedeflerin gerçekleşmesi, Kıbrıs'ın turist pazarlarını etkileyen petrol krizinden sonra, daha da şüpheli görülmektedir. 1973'de bu alanda sağlayan gelişmenin %16'da kalması, planlanan %20'lik hedefin altına düşüğünü göstermektedir. Söz konusu krizin bütün sonuçlarını önceden tahmin etmek kolay olmamakla beraber, turistik ürününün fiyatını yükseltebileceğini söylemek mümkündür. Bu durum kaşısında, bütün Akdeniz ülkeleri gibi Kıbrıs'ın da hedefi, 1973'deki turist trafiğini 1974'de muhafaza etmek ve 1975'de makûl bir oranda artış sağlamak olacaktır.

14. Pazarlama politikası

Bu dönemlerde Kıbrıs'ta pazarlamaya verilen önemin çok az olması nedeniyle, Kıbrıs Turizm Organizasyonu'nun do-

küman ve yayınlarından genel planlamada faydalanılmadığı dikkati çekmektedir. Bu konuda zaten sınırlı olan araştırmaları da turizmin geliştirilmesi konusunda hükümetçe değerlendirilmediği görülmektedir. Bu gerçek, 1976 yılı için projekte edilen otel kapasitesi konusunda kendini açıkça göstermiş ve planlanan hususların tutarsızlığı, 1972 yılında yapılan ziyaretçi araştırmasında ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak, bu alandaki ürün planlaması pazar bölüşümü temeline göre yapılmamıştır. Turizmle ilgilenen herkeste ve özel sektörde bu alanda her şeyin devletten geleceğine dair yaygın bir kanaat yerleşmiştir. Kıbrıs o zamana kadar satıcı piyasasının şartlarından yararlanmakta idi. Uluslararası turizm pazarına girişin ilk devrelerine has olan, kısa sürede talebin arzı aşması halinde olduğu gibi. Fakat şartlar süratle değişmekte ve piyasa "satıcı piyasası" olmaktan "alıcı piyasası" na dönüşmektedir. Bu yüzden, alıcı hakimiyetinin arttığı her piyasa için olduğu gibi, Kıbrıs turizmi için de pazarlama anlayışını benimseme gerekliliği doğmuştur. Hedef alınacak belirli pazar kesimleri tespit edilmeli ve mamuller gözden geçirilmelidir. Satışların teşviki, reklamcılık, halkla ilişkiler ve diğer pazarlama araçlarını kavrayacak etkin bir bilgi akış sisteminin geliştirilmesi gerekli görülecektir.

15. Londra ve Frankfurt'daki turizm büroları yeterli değildir

1970 başlarında ada dışında iki Kıbrıs Turizm Bürosu bulunmaktadır. Bunlardan biri 1967'de Londra'da, diğeri 1969'da Frankfurt'ta açılmıştır. Stockholm ve Paris'te enformasyon büroları açılması için çalışmalar yapılmasına rağmen, 1969'dan bu yana dışarıda herhangi bir turizm bürosu açılmamıştır. Bu yeni bürolar Londra ve Frankfurt'takiler kadar muntazam donatılmayacaklardır. İsveç pazarında işler halde bir turizm bürosunun bulunmama-

Ada'nın turizm konusundaki temel amaçlarından biri, turist akınında çeşitliliği sağlamaktır. Bu politika 1970'lerde sonuçlarını göstermeye başlamıştır.

sına rağmen, başarılı olduğu bir gerçektir. Fakat turizm bürolarından beklenenin, sadece ülkesine gönderdiği turist sayısını o an için azamiye çıkarmak olmayıp, ileriye dönük gelişmelerle ilgili her türlü bilgiyi aktarmak olduğu düşünülürse, turizm bürolarının artırılması çabalarının yerinde olduğu kabul edilecektir.

19. Fransız pazarı ada turizmi için olverişli değildir

Yeni enformasyon bürosunun Paris'te açılmak istenmesi, Kıbrıs'ın Fransız turist piyasasını elde etmeye çalışmasının bir işareti idi. Fakat temel amacın turizm mevsimini uzatmak, dolayısıyla mevsimlik problemlerine çözüm getirmek olduğu dikkate alınır, adada turizm sanayiinin geliştirilmesi açısından çok hassas olan bu devrede Fransız pazarına açılma arzusu uygun görülmemekteydi. Kıbrıs turizminin büyük ölçüde hava trafiğine dayanması, diğer taraftan Fransa'nın uçakla yapılan paket turlar açısından diğer Avrupa ülkeleri kadar önemli olmaması, bu ülkenin ada turizmi için önemli bir pazar sayılmayacağını göstermekteydi. Diğer taraftan, Fransızların seyahat motiflerinin son derece mevsimlik oluşu, kitle halinde çıkışların adaya en fazla turist gittiği aylar olan Temmuz–Ağustos'a rastlaması da, Fransız pazarının önemini azaltan bir husustur. Fransız Millî İstatistik ve İktisadi Araştırmalar Enstitüsü (INSEE)'nün araştırmalarına göre, 1974'de Fransız turistlerin 2/3'ü ülke dışına Temmuz sonları ve Ağustos başlarında çıkmışlardı.

17. Pazarlama bütçesinin yetirsizliği

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ada turizminin tanıtılması, geliştirilmesi ve diğer faaliyetler için 850 bin Kıbrıs Lirası harcanması öngörülmüştür. Bu miktar halen Kıbrıs Turizm Organizasyonu'na yıllık pazarlama bütçesi olarak tahsis edilen 170 bin Kıbrıs Lirasının beş yıllık toplamına eşitti. Kıbrıs Turizm

Organizasyonu otellerde geceleme ücretleri üzerine yaptığı bir ilâve ile ziyaretçilerden bir nevi vergi tahsil etmektedir. Organizasyon bu yolla yılda sağladığı 100 bin Kıbrıs Liralık ek gelire rağmen, turizmi geliştirme faaliyetlerine yeterince eğilememiştir. Kıbrıs Turizm Organizasyonu'nun pazarlama bütçesi, gerekli sayıda bütün ülkelerde, Kıbrıs turizmini tanıtıcı faaliyetlere yetmemektedir. Diğer taraftan adanın mevcut turizm pazarlarında turizm pazarlamasının yeni özelliklerini de içine alacak ve rakip yörelerin rekabetini etkisiz hale getirecek harcamalar gerekmektedir. Yeni pazarlara açılmak için sözkonusu devrede (1972–1976) ağır masraflara katlanma zorunluluğu vardı. Planda öngörülen pazarlama bütçelerinde bu iki önemli husus dikkate alınmamıştır.

18. Tur fiyatlarının kontrolünün salıncaları

İngiltere'den paket turlar için tespit edilen taban fiyatlarının iptalini takiben Kıbrıs Hükümeti, havacılık ulaşım sistemi içinde benzer fiyat kontrolleri getirerek tur fiyatlarını yüksek tutma girişimlerini sürdürmüştü. Tur operatörleri açısından kazancın bölünmesini engellemeye yönelik bu fiyat kontrolleri, sadece İngiltere'den yapılan turlara uygulanmaktaydı. Her iki yönde de büyük sayıda etnik gruplar seyahat etmekte olduğundan, İngiltere–Kıbrıs hattı Kıbrıs Havayolları ve İngiliz Havayolları için oldukça kârlıdır. Asgari tur fiyatlarının kontrolünü temel nedeni, İngiltere'den yapılan tur fiyatlarının suni olarak yüksek tutulmasıdır.

Bu politikanın pazarlanı ile ilgili neticeleri; adayı kış turizmi için olduğu gibi, büyüyen kısa süreli tatil pazarından ve genellikle İngiltere'den gelmesi muhtemel kongre turizminden mahrum bırakmak şeklinde olmuştur. İngiltere'de yaygınlaşmış bulunan tur operatörlüğü büyük ölçüde dikey entegrasyona gitmiş durumdadır. Tur operatörlüğü ve charter düzenlemeleri

Kıbrıs Hükümeti, turizm planlaması çerçevesinde yerli ve yabancı muhtemel yatırımcılara kolaylıklar göstermiş ve teşvik etmiştir. Bu teşvikler genelde, devletin uzun vadeli ve düşük faizli verdiği kredilerdir.

genellikle aynı ellerde olduğundan, ya Kıbrıs'ı hiç seçmemekte veya çok küçük oranlarda tercih etmektedirler.

19. Mağusa'nın fiziksel planlamasında sorunlar

Kıbrıs'ta etkili bir yerleşme planlamasının yapılabilmesi konusunda ciddi mevzuat eksikliği vardır. Bunun sonucu olarak fiziksel planlama kontrolsüz bir şekilde yürütülmektedir. Bu gidişin sakıncaları turizm alanında daha açık görülmektedir. Kıbrıs Hükümeti'nce şehir ve köy planlama kanununun hazırlanması ve Nottingham Üniversitesi İşbirliği ile üç yıllık (1967-71) ada fiziksel gelişme planı, bölgesel (şehir) planları ve bölge prejelelerini kapsayan bir çalışmaya girilmişse de, plansız gelişmenin çok belirgin şekillerinden bazılarını bile önlemek mümkün olamamıştır. Bu kötü gidişin en belirgin örneği olarak Mağusa'nın gelişmesi gösterilebilir.

Kıbrıs Hükümeti'nin 1974 başlarında Mağusa'da Maraş Bölgelerinde Golden Sands (Altın Sahili) kompleksi içinde ilâve 1000 yatak için 3 milyon Kıbrıs Liralık bir harcamayı öngörmüş olması, söz konusu yanlış gidişin bir başka örneği olarak göze çarpmaktadır. Eğer halktan toplanarak oluşturulan fonların daha yerinde harcanması ihtimali söz konusu olsaydı, ne seçilen zaman ne de yer doğru kabul edilemezdi. Birçok uzmana göre, Maraş'ta mevcut plaj imkanları dikkate alındığı takdirde, yatak kapasitesi açısından fazlasıyla gelişmiş bulunmaktaydı. Buna ek olarak, uygulanan fiziksel planlama sonucu yüksek otellerin ve blok apartmanların plajlara çok yakın inşa edilmiş olması, şehrin diğer kesimlerinin denizden yararlanma olanağını adeta ortadan kaldırdığı için turizm açısından diğer bir çok sakıncanın nedeni olmaktadır. Mağusa'nın kanalizasyon problemini bile çözülmeden bu şekilde bir gelişme göstermesi,

Akdeniz sahil şehirlerinin belirgin bir özelliğidir. Böyle bir gelişme, gerek yerli halk, gerekse turistler için aynı ölçüde rahatsız edicidir. Lefkoşa ve diğer çevreden gelen günübirlikçiler yüzünden daha da güçleşen Mağusa halkının dinlenme ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı görülmektedir.

1972 yılında adaya gelen turistlerin %49.6'sı Mağusa'da kalmıştır. Aynı yıl yapılan bir araştırmada, gelen turistlerin tekrar Kıbrıs'a gelmeleri halinde Mağusa'da konaklayacaklarını belirtenlerin oranı %43.5'tir. Diğer taraftan, Mağusa'ya kıyasla daha az gelişmiş olan Gime'ye gelecek turistlerin oranında bir artış olacağı görülmekteydi. 1972'de Gime'de konaklayan turistlerin ada toplamı içindeki payı %18.5 olduğu halde, sözkonusu araştırmadan anlaşıldığına göre aynı turistlerin tekrar gelişlerinde %31'i Gime'yi seçecektir. Bu oranlar kesin bir gösterge olmamakla beraber Mağusa turizminin geleceği açısından fikir verebilecek niteliktedir. Gerek yerel otoritelerin, gerekse turizm sanayicilerin fikirbirliği ettikleri husus yerli halkın yabancılaşmasını önlemek gereğidir. Bu anlayış birliği, aşırı kalabalıklaşma ve düzensiz gelişmeni ortaya çıkardığı huzursuzlukların yığılması sonucudur. Yerli halkın (turizm konusunda takip edilecek politikalarda) anlayış birliği içinde olması, sağlıklı bir turizm sanayiinin kurulabilmesi için başlıca unsurdur.

20. Gelişen turizm merkezleri

1970'li yıllarda geliştirilen konaklama kapasitelerinin büyük kısmının Mağusa'da toplanmış olmasına rağmen, birkaç mil kuzeydeki Salamis'te yeni bir tatil yöresi geliştirilmiştir. Son yıllarda burada da önemli yatak kapasitelerine ulaşılmıştır. Yeni turizm gelişme merkezleri halen adanın üç ayrı yerinde belirmiş durumdadır. Limasol, mevcut kapasitesine biri lüks, diğeri dört yıldızlı iki otelle 700 yeni

1970 yılı başlarında ada dışında iki Kıbrıs turizm bürosu bulunmaktadır. Bunlardan biri 1967'de Londra'da, diğeri de 1969'da Frankfurt'ta açılmıştır.

yatak eklenmiştir. Adanın güney sahilindeki Lamaka ve batı ucundaki Baf 1974'de dört yıldızlı birer otele kavuşmuşlardır. Lamaka'da inşa edilen ve 130 civarında küçük yatı barındırabilecek bir liman, bu merkezde turizmin gelişmesinde önemli ölçüde etkili olacaktır.

SONUÇ

1. Kıbrıs ekonomisini yeni bir bünyeye kavuşturma çalışmalarında, tarım ve sanayi ile birlikte üç ana sektörden biri olarak turizme özel bir önem verilmiştir. 1961'de ancak 4 bin civarında olan toplam otel yatak kapasitesi 1973'te 11 bine ulaşmıştır. Ayrıca diğer konaklama tesisleri de 2 bin yatak kapasitesine sahiptir.

2. Adanın siyasi kaderi ve bir ölçüde de Ortadoğu'ya yakınlığı dolayısıyla, sık sık ortaya çıkan problemlerine rağmen, turizm, gelen ziyaretçiler ve sağlanan gelir açısından çok tatminkâr bir gelişme göstermiştir.

3. 1960'larda Kıbrıs adeta İngiliz turistlerin tekelinde idi. 1970'lerden itibaren turist trafiğinde farklılaşma görülmeye başlamıştır. Bu tarihler Alman ve İsveç pazarlarında adanın söz sahibi olmaya başladığı devrelerdir. İçinde bulunulan on yılda Batı Avrupa'daki yeni pazarlara açılmak suretiyle, sözkonusu trafik farklılaşmasının daha da artacağı görülmektedir.

4. Kıbrıs'ta "turizm mevsimi" normal olarak sekiz ay civarında idi. Son gelişmelerle bu süre on aya çıkmıştır. Bu sürenin uzaması ve mevsimlik probleminin önemini yitirmesi turizmle ilgili hedefler doğrultusundaki gelişmelerdir. Bu hususların gerçekleştirilmesi büyük ölçüde pazarlama stratejisine bağlıdır. Turizm mevsiminin uzatılması ve mevsim probleminin çözümü pazarların seçimi ve hangilerinin geliştirileceği konusu ile il-

gilidir. Pazarların seçimi ve bu pazarlardan hangilerinin geliştirileceği hususları turizm mevsiminin uzatılması ve mevsim probleminin çözümünde başlıca etkenlerdir.

5. 1971-1976 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, turist girişlerinde yılda %20'lik, turizm gelirlerinde ise %25'lik bir artışı öngörmüştür. Daha 1973'te turist girişleri bakımından plan hedeflerinin altına düşülmüştür. Avrupa'daki enerji krizi ve İngiltere ekonomisinin genel durumu Kıbrıs'ın turizm sanayiini olumsuz yönde etkilemiştir. Petrol krizinin yarattığı sonuçları kesin rakamlarla ifade etmek güçtür, fakat Kıbrıs'ın Akdeniz'deki diğer turizm yöreleri gibi turist girişlerinde en azından 1974-1975 kısa döneminde düşüş görülecektir.

6. Kıbrıs'a olan turist akımındaki görülen yavaşlama yeni pazarlara açılmayı zorunlu hale getirmektedir. Danimarka, Batı Avrupa ülkeleri, İsviçre ve Fransa sistemli bir şekilde pay alınması gereken potansiyel pazarlardır.

7. Kıbrıs'taki genel fiyat enflasyonu kadar petrol fiyatlarının neden olduğu maliyet artışları, yetkilileri birçok pazar için Kıbrıs'ı cazip halden çıkaracak olan uçak "fiyatlarını ayarlamak" zorunda bırakmıştır.

8. Rum Yönetiminin 1972'de kendi parasını (Kıbrıs Pound'u) Sterline göre ayarlama kararına müteakiben, sterlin önemli ölçüde bir değer kaybına uğramış ve Kıbrıs Pound'u ise %18'lik bir değer artışı görmüştür. Bu devalüasyon sonucu, Kıbrıs'a gelen İngiliz turistlerin satın alma güçlerindeki önemli kaybın İngiltere'den Kıbrıs'a yöneltilen trafiğin yoğunluğundan olumsuz etkileri görülmeye başlanmıştır. İleriki yıllarda Kıbrıs'ın turizm sanayiini geliştirmek amacıyla döviz kurlarını veya tur fiyatlarını yeniden gözden geçirmesi gerekecektir.□

Kıbrıs ekonomisi yeni bir bünyeye kavuşturma çalışmalarında, tarım ve sanayi ile birlikte üç ana sektörden biri olarak turizme özel bir önem verilmiştir. 1961'de ancak 4 bin olan yatak kapasitesi, 1973'te 11 bine ulaşmıştır. Ayrıca diğer konaklama tesisleri de 2 bin yatak kapasitesine sahip olmuştur.